

Lutkovno gledališče
Maribor

FRANE MILČINSKI - JEŽEK

Lvezdica Zaspainka

Gradivo pripravili

Tanja Lužar in Katarina Klančnik Kocutar

Predlogi za pripravo na ogled predstave

Zvezdica Zaspanka Franeta Milčinskega Ježka je prva slovenska radijska igra za otroke in zagotovo ena najbolj znanih slovenskih pravljic. Zgodba, ujeta med nebo in zemljo, nam sporoča, da lahko nekatere lastnosti, četudi na prvi pogled morda niso najboljše, vodijo do izjemnih doživetij.

Zvezdica Zaspanka je mlada zvezda, ki nenehno zamuja na delo, ob tem pa je še malce prevzetna ... Kar na glas sanjari, da je svetlejša od same zvezde Severnice. Za kazen jo boter Mesec pošlje na Zemljo, kjer Zaspanka spozna, da stvari na svetu niso zastonj, a tiste najpomembnejše ne stanejo niti solda.

Vodila za obravnavo po ogledu

..... NASTANEK IN RAZVOJ PRAVLJICE

Pravljico *Zvezdica Zaspanka* je Frane Milčinski Ježek napisal leta 1946, verzija, ki jo poznamo danes, pa je nastala dve leti kasneje.

Pravljica je v času od svojega nastanka oživela v številnih medijih; najprej leta 1952 kot radijska igra (prva slovenska radijska igra za otroke), kasneje na gledaliških odrih in v knjižni obliki kot slikanica. Kot slikanica v slovenskem jeziku je do zdaj izšla trikrat. Prvič je pri založbi Mladinska knjiga izšla leta 1992, slikanico je ilustrirala Mojca Cerjak. Drugi dve slikanici sta izšli pri založbi Sanje, obe je ilustriral Gorazd Vahen. Razlikujeta se po tem, za katero starostno skupino otrok sta primerni. Skrajšana izdaja z

velikimi tiskanimi črkami je primerna za mlajše otroke. Pravljica pa je tudi prevedena, in sicer v hrvaščino, nemščino, italijanščino in angleščino.

Postavitev *Zvezdice Zaspanke* v režiji Jake Ivanca je druga uprizoritev te pravljice v Lutkovnem gledališču Maribor; prvič jo je na oder postavil Edi Majaron leta 1998.

Zvezdica Zaspanka pa je zagotovo eno pogostejše uprizarjanih del za otroke. Lutkovno gledališče Ljubljana jo je na oder postavilo največkrat, in sicer v letih 1955, 1985, 2001 in 2008. Po enkrat pa so jo uprizorili v Slovenskem stalnem gledališču Trst (1987), SNG Nova Gorica (1994), v Lutkovnem gledališču za otroke in mlade Ljubljana (2000) in v Mini Teatru (2012).

Pravljica Milčinskega je doživela še eno radijsko izvedbo, in sicer leta 2004 v izvedbi študentov Akademije za gledališče, radio, film in televizijo ter Akademije za glasbo.

Zvezdica Zaspanka je ena najlepših slovenskih pravljic ter radijskih in lutkovnih iger. Primerna je za otroke vseh starosti, saj je njeno sporočilo univerzalno: z dobroto, čisto mislijo in ljubeznijo lahko premagamo zlo. V zgodbi pa se skrivajo še mnogi drugi namigi: odgovornost za dobro opravljeno delo, o bogastvu, ki poraja pohlep, pa tudi namig, da drugih ne smemo soditi zgolj po njihovi zunanosti.

..... SEJEM DOBRE VOLJE

Pravljica se začne na nebu, tam, kjer svetijo zvezde in luna oziroma mesec. Ko pa prispe na Zemljo, se *Zvezdica* znajde na sejmu, kjer sreča najrazličnejše posebneže oziroma ljudi, ki obvladajo kakšno prav posebno obrt.

V času, ko je bila pravljica napisana, seveda še ni bilo interneta in pametnih telefonov, zato so ljudje svoje veščine in dobrine prodajali na sejmih. Tam je bilo mogoče kupiti vse ... od zelenjave do živali. Ob prodajalcih pa so se našli tudi zabavljaci, ki so za denar ponujali razvedrilo. Tradicija sejmov se še zmeraj ohranja; v Sloveniji jih poznamo kar nekaj: Pomurski sejem, Celjski sejem, Zaposlitveni sejem ..., ob nedeljah pa so zelo pogosto

organizirani tako imenovani boljši sejmi oziroma boljšaki. Izvor besede gre iskati v izvornem francoskem izrazu *marché aux puces*, kjer so se v rabljenih oblačilih, ki so jih prodajali in kupovali, pogosto skrivale tudi bolhe.

..... ZVEZDICA ZASPANKA IN ZVEZDE

Nastanek, življenje in eksplozija zvezde je zelo kompleksen pojav. Preprosto povedano pa je zvezda sijoče plinasto nebesno telo z veliko maso.

»Življenjska doba« zvezde je zelo dolga; s človeškim življenjem ta dolžina sploh ni primerljiva.

V časniku Delo so leta 2017 objavili članek z naslovom *Kako vemo, koliko so zvezde stare*, kjer je zapisano, da je najstarejša zvezda v galaksiji stara trinajst milijard let in pol, nastala pa je, ko je bilo vesolje staro 300 milijonov let.

..... BOTER MESEC

V pravljici vsako noč na nebo pride boter Mesec, ki prešteva zvezde. V znanstvenih vedah, kot sta geologija in astrologija, mesec imenujejo Luna. Luna je nebesno telo, ki kroži okoli zemlje.

Mesec ali Luno pogosto upodabljajo v likovni umetnosti, v ilustracijah slikanic, nastopa kot lik v zgodbah in buri človekovo domišljijo. Mesecu oziroma Luni pripisujejo čarobne lastnosti in vpliv na plimovanje morja ter na razpoloženje ljudi in živali.

..... KOMET REPATEC

Komet (beseda izvira iz grščine in pomeni zvezda z lasmi) je majhno astronomsko telo, sestavljeno pretežno iz ledu. Pogosto ga v likovni umetnosti vidimo upodobljenega z dolgim, svetlečim repom.

Drug lep izraz za komet je zvezda repatica. Ta izraz povezujemo tudi z božičnimi običaji, saj bi naj zvezda repatica pokazala pot trem kraljem h komaj rojenemu Jezuščku v hlevčku.

..... RAZBOJNIK CEFERIN

Ceferin je postal razbojnik, ko je pobegnil od doma. Poseben je zato, ker ima v prsih namesto srca kamen. In ker ne sliši bitja srca v svojih prsih, je pogosto osamljen.

Srce je organ v prsnem košu, vitalnega pomena za življenje, zato je tudi močan simbol življenja in ljubezni. In ko Zaspanka Ceferina nauči pisati besedo ljuba, se kamen v njegovih prsih spremeni v srce.

To je izjemno lepo sporočilo pravljice in tako, ki si ga je vredno zapisati v srce in mu slediti v življenju. Dobrota in sočutje prinašata v človeške odnose lepoto in srečo.

..... RIMSKA CESTA

Ker Zaspanka nenehno zamuja v službo, jo želi boter Mesec najprej kaznovati tako, da bi tri dni pometala Rimsko cesto. Rimsko cesto na nočnem nebu vidimo kot megličast pas bele svetlobe, od koder prihaja tudi drug, bolj pesniški izraz – mlečna cesta. Površina svetlobe Rimske ceste je razmeroma majna, zato jo je iz svetlobno onesnaženih okolij težko opaziti.

Svetlobno onesnaženje pomeni vsak neposreden in posreden vnos umetne svetlobe v okolje, kar povzroči povečanje osvetljenosti okolja, kar seveda škodljivo vpliva na številne ekološke sisteme, povzroča zdravstvene težave ter trati energijo. Zaradi zavedanja škodljivosti svetlobnega onesnaževanja ima vse več držav razsvetljavo urejeno z zakoni. Obstaja pa tudi svetovna akcija *Ura za Zemljo*, med katero se na določen dan za eno uro ugasnejo luči v domačem okolju ...

..... NAMIGI

Pravljica *Zvezdica Zaspanka* se začne s povedjo: *Zvečer, ko se mi že po malem odpravljamo spat, se na nebu zvezde zbude.*

Preden se boste odpravili spat, se ozrite v nebo ... In če ne bo oblakov, boste zagotovo ugledali zvezdice in morda tudi Luno ...

Ko boste večji, pa kdaj izkoristite priložnost in pokukajte skozi teleskop. To je naprava, podobna daljnogledu, a z enim kukalom, ki z velikokratno povečavo približa nebesna telesa.

V nekaj mestih v Sloveniji in tujini lahko najdete planetarije – velike stavbe, kjer skozi različne prikaze razložijo in predstavijo zvezdno nebo, nastanek vesolja in še več s področja astronomije, ki je veda o nastanku in vesolju nasploh.

V knjigarnah in knjižnicah so na voljo številne knjige in slikanice, s pomočjo katerih lahko otroci že zelo zgodaj raziskujejo svet vesolja.

..... LUTKE IN SCENSKI ELEMENTI

Tokrat se je ustvarjalna ekipa predstave odločila za mimične lutke, kjer igralec s svojo roko oživlja obraz. Tako so *Zvezdica Zaspanka*, sestre zvezde, komet *Repatec* in boter *Mesec* lutke, ki so izjemno žive. Tiste dramske osebe, ki pripadajo zemeljskemu svetu (*Ceferin*, *zvezdogled*, *ognježer*, *klicar*), pa igralci igrajo brez lutk.

Avtorja likovne podobe *Katarina Toman Kracina* in *Damijan Kracina* sta tako lepo zapisala o nastajanju lutk in scenskih elementov:

»Pravljica *Zvezdica Zaspanka* je pravljica najine mladosti. Takšna, ki jo znava na pamet, ker sva jo tolikokrat poslušala. Odpeljala naju je v širno vesolje, mimo Lune, med zvezde, planete in komete. Domišljala sva si, kako liki v pravljici izgledajo, kasneje pa sva jih spoznala tudi prek ilustracij in lutkovnih uprizoritev. Velik izziv je bilo izmisliti in na novo ustvariti likovno podobo predstave, ki jo pozna več generacij. Liki in citati iz te znane pravljice so v našo podzavest globoko vtisnjeni. Vseeno si domišljava in upava, da bo kljub obilici vizualnih impulzov, ki nas vsak dan zasipavajo, najina nova podoba burila domišljijo novih generacij zvedavih otrok.

Z režiserjem *Jakom Ivancem* smo se med pripravo predstave pogosto dobivali in razmišljali, kako daleč v vesolje bomo šli in kako se bomo prizemljili (pot od Ljubljane do Maribora je ravno prav dolga, da smo večkrat preleli vse podrobnosti in spremembe, ki so se dogajale med pripravo predstave). Predstavo smo razdelili na dva dela: na vesoljski del, kjer nastopajo nebesni planeti in (izključno) lutke, in del na Zemlji, kjer se lutkam pridružijo tudi ljudje, igralci. Ta režiserjeva odločitev, da na Zemlji skupaj nastopajo lutke in igralci, je določila tudi velikost lutk in celotno sceno. Preko številnih skic smo skupaj definirali značaje lutk, igralcev in celotne

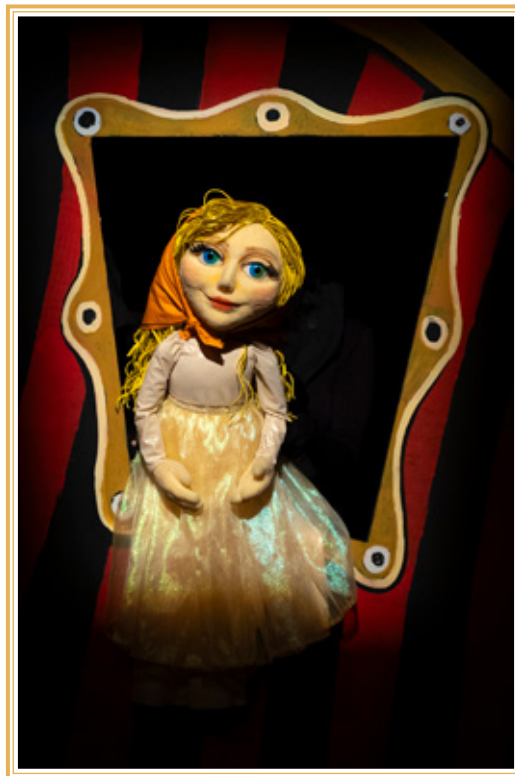
scene. Katarina je zasnovala like, Damijan pa scenske elemente. Zvezdica Zaspanka je ljubka, prijazna, odkrita, malo naivna, medtem ko so srebrne zvezdice nekoliko starejše – nekaj milijard let starejše od Zaspanke – a ljubke, malo nevoščljive in opravljive. Boter Mesec je strog, a obenem prijazen, in izgleda kot polna luna, včasih kot prazna ali le krajec, vse to v eni lutki. Komet Repatec je šarmantno ognjeno telo, hitrih misli in hiter kot blisk. Želeli smo, da bi bile lutke mimetične, kar je vplivalo na izbor materialov, ki so dovolj gibljivi. Želeli smo zelo svetleče, zlate in srebrne lase, ki se bleščijo kot zlato in srebro ter so narejeni iz materialov, ki pri gibanju valovijo in se ne zatikajo. Da lutke v igralčevih rokah zaživijo, je bilo potrebnih kar nekaj ur potrpežljivega ročnega dela, ki smo ga opravili v delavnicah Lutkovnega gledališča. V prijetnem in izkušenem kolektivu z Mojko, Darkom, Tinom in Aleksandrom je bilo lepo delati. Igralcem na Zemlji smo izdelali kostume in jim dali kar nekaj zanimivih rekvizitov.

Scena je zasnovana tako, da nas popelje v vesolje, trešči na Zemljo in nas nato odpelje nazaj med zvezde. Po skicah, predlogih in načrtih je ekipa v delavnici, z Lucijanom na čelu, izdelala in sestavila scenske elemente ter rešila številne tehnične dileme in težave.

Scena in lutke zaživijo šele na odru, ob osvetlitvi, glasbi, animaciji ter glasovih igralcev in igralk. Vse skupaj pa je v duhovito celoto mojstrsko sestavil režiser Jaka Ivanc.«

Avtor glasbe Davor Herceg pa je zapisal:

»Govoriti o glasbi je kot plesati o arhitekturi.« Sicer pa je to najljubša pravljica moje hčerke in nasploh ena največjih stvaritev. Imamo veliko odgovornost in spoštovanje do avtorja besedila.

Predstavitve ekipe

Frane Milčinski Ježek

avtor besedila

Frane Milčinski Ježek (1914–1988) je bil eden najbolj vsestranskih slovenskih umetnikov. Bil je pisatelj, šansonjer, igralec, režiser in komik. Študiral je pravo in slavistiko, vendar se je, namesto študiju raje posvetil radijskim in gledališkim nastopom. Pred drugo svetovno vojno je sodeloval s Šentjakobskim gledališčem Ljubljana, z zagrebškim Teatrom Grabancijaši in s Totim teatrom, v katerih je ustvaril številne vloge. V času okupacije so ga Italijani leta 1941 aretirali in zaprli, in sicer zaradi izjave, da ne bodo zmagali niti Italijani niti Nemci. Po enoletni kazni je deloval v ljubljanski Drami in Operi, leta 1947 pa je postal urednik *Pavlihe*. Frane Milčinski je napisal prvo slovensko radijsko igro za otroke – *Zvezdico Zaspanko* (1952), v letih, ki so sledila, pa je napisal še več radijskih iger. Leta 1975 je prejel Prešernovo nagrado za življenjsko delo.

Jaka Ivanc

režiser

Jaka Ivanc je začel s študijem na Fakulteti za šport, nato pa se je leta 1998 vpisal na študij gledališke in radijske režije na AGRFT v Ljubljani. Študij je, pod mentorskim vodstvom režiserja Dušana Jovanovića, zaključil z diplomsko uprizoritvijo igre Milene Marković *Paviljoni ali Kam grem, od kod prihajam in kaj je za večerjo* leta 2008. Z uprizoritvijo *Hrošča M. Popovića* je leta 2002 debitiral na Mali sceni Mestnega gledališča ljubljanskega, koprskemu občinstvu pa se je prvič predstavil na začetku sezone 2002/03 z režijo otroške predstave, odrske priredbe *Katke in Bunkca M. Tomšiča*, in se tja (po štirih projektih v Lutkovnem gledališču Ljubljana, MGL in Slovenskem mladinskem gledališču) znova vrnil v sezoni 2005/06 z režijo *Klementovega padca* D. Jančarja. Član Gledališča Koper je postal 1. septembra 2006 in od takrat je na koprskem odru zrežiral štirinajst uprizoritev za mlade in odrasle gledalce. Med uprizoritvami velja poudariti nagrajene uprizoritve *Naočnik in Očalnik na počitnicah* po motivih L. Suhodolčana (2008), *Romeo & Julija* (Gledališče Koper in LGL, 2011), *Butalci* po motivih F. Milčinskega (2011) in *Mali medo* (2012), za katero je sam napisal besedilo. Med uprizoritvami za odrasle, med katerimi prevladujejo komedije, pa velja omeniti *Don Kihota* M. A. Bulgakova (2007), *Znamke, nakar še Emilija* D. Jovanovića (2009), *Parole, Parole* A. Nicolaja (2012), *Noč bogov* M. Gavrana (2013), *Švejka* C. Teevana (Gledališče Koper in MGL, 2014) in nagrajeno glasbeno komedijo *Trio* G. Tiča (2015). Jaka Ivanc, ki je pogosto tudi scenograf in avtor videa za uprizoritve, ki jih režira, ustvarja tudi v drugih slovenskih gledališčih (LGL, MGL, Prešernovo gledališče Kranj, Mini teater in SNG Nova Gorica) ter sodeluje z nizozemsko gledališko skupino Duda Paiva Company.

Katarina Toman Kracina

avtorica likovne podobe

Katarina Toman Kracina se je rodila v Ljubljani, kjer je končala Srednjo šolo

za oblikovanje in fotografijo, smer grafika. Izobraževanje je nadaljevala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani (smer slikarstvo) pri prof. Metki Krašovec, kjer je leta 2004 tudi magistrirala, in sicer iz restavratorstva. Dodatno znanje s področja plastičnega oblikovanja je pridobila v Italiji.

Je soustanoviteljica umetniške skupine Provokart (1993–1997). Od leta 2014 sodeluje z DRS – Društvom za domače raziskave (Damijan Kracina, Jani Pirnat, Alenka Pirman). Zaposlena je v MGML (Muzeju in galerijah mesta Ljubljana), kjer je vodja konservatorske službe.

Damijan Kracina

avtor likovne podobe

Damijan Kracina je študiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je diplomiral iz kiparstva in videa. Izobraževanje je nadaljeval v tujini, kot gostujoči umetnik je ustvarjal v avstrijskem Gradcu, New Yorku in v Novi Mehiki.

Bil je soustanovitelj in član skupine Provokart ter ustanovitelj in umetniški vodja Artilerie Kluže. Je tudi ustanovni član Društva za domače raziskave.

V letih 2018/19 je po natečajni zmagi ustvaril nekaj kipov za niši vhodnega pročelja Narodnega doma - Narodne galerije v Ljubljani. Za tem pa je s svojimi kipi okrasil park v Chengduju na Kitajskem.

Davor Herceg

avtor glasbe

Davor Herceg se je rodil in študiral v Zagrebu. Ustvaril je glasbo za mnoge baletne predstave HNK, kot pianist je sodeloval z zagrebško Filharmonijo ter kot korepetitor sodeloval s HNK Zagreb. Leta 2001 je prišel v Slovenijo, ker ga je režiser Jaka Ivanc povabil k sodelovanju pri predstavi *Katka in Bunkec*. Leta 2014 je magistriral iz filmske in televizijske glasbe na Berklee School of Music. Je avtor glasbe pri več kot petdesetih gledaliških predstavah, petih celovečernih filmih, glasbeno pa je opremil tudi številne dokumentarne, kratke in risane filme in plesne predstave. Kot pianist sodeluje pri številnih gledaliških in glasbenih produkcijah.